

KVINNERS MØTE MED POLITIET

AV BERIT VEGHEIM

Innledning

Det finnes svært lite litteratur om kvinners møte med politiet, både nasjonalt og internasjonalt. På filmer og i tradisjonell polititeori kan en ofte få inntrykk av at møtet mellom politi og potensielle gjerningspersoner handler om en konflikt mellom likeverdige parter. Et eksempel er konfliktsituasjonen mellom politimennene og de prostituerte kvinnene som er blitt innbragt til politistasjonen i amerikanske filmer. Spydigheter og kjappe replikker utveksles, og det hele virker nokså greit om konflikten løses ved at begge parter tilbyr et eller annet, f. eks. får kvinnen gå, om hun gir noen opplysninger. I polititeorien kan vi også finne et bytteperspektiv på møtet mellom politi og publikum. Dessuten står farlighet og tøffhet sentralt i litteratur om politiet – den ensomme politimannen som alltid er på vakt mot farene som lurar – slik bl. a. Skolnick fremstiller politimannen (Skolnick, 1975).

Tradisjonell polititeori framstår som kjønnsnøytral med ett viktig unntak, nemlig *ridderlighetsteorien*. Ifølge ridderlighetsteorien blir kvinner behandlet *bedre enn* menn som kommer i konflikt med politiet, og til støtte for denne teorien blir det gjerne vist til statistikk, f. eks. reaksjonsstatistikk, som viser at kvinner møtes med færre og mindre alvorlige reaksjoner enn menn. Det problematiske med slik statistikk er at man ikke får kunnskap om hva som skjuler seg *bak tallene* (Morris, 1987, s. 80–82). Især har kvinnelige kriminologer reist kritikk av ridderlighetsteorien og det statistiske grunnlagsmaterialet for den. Den viktigste innvendingen er at når kvinnene møtes med færre og mildere reaksjoner enn menn, skyldes dette at kvinnene begår mindre alvorlige lovbrudd enn menn, og er sjeldnere residivister. For å finne ut hvordan politiet behandler kvinner og hva slags behandling kvinnene får, må en følgelig komme bak tallene og ta i bruk kvalitativ metode i tillegg til den kvantitative.

På slutten av 80-tallet gjorde jeg en intervjuundersøkelse med 20 kvinner som satt på Bredtveit fengsel og sikringsanstalt. Bredtveit er Norges eneste kvinnefengsel og fungerer både som landsfengsel og sikringsanstalt i tillegg til å være distriktsfengsel for Oslo og omegn. På Bredtveit sitter altså langtidssonere, sikringsdømte, korttidssonere og varetektsdømte kvinner.

Prosjektet har fått som tittel: "*Kvinnens møte med straffeapparatet*", og er det første i Norge i sitt slag. Av hensyn til kvinnenes anonymitet går jeg ikke i detaljer omkring intervjutidspunkt, og jeg har også lagt stor vekt på å maskere kvinnenes uttalelser og historier, fordi innsatte kvinner i Norge tilhører et lite og gjennomskiktig miljø.

De 20 kvinnene som er intervjuet, rekrutterte seg selv til undersøkelsen. Jeg sendte et introduksjonsbrev til samtlige innsatte på to forskjellige tidspunkter, og ba dem melde fra til fengselsledelsen om de var interessert i å delta. Denne metoden som ble foreskrevet av fengselsledelsen på Bredtveit, viste seg å gi få svar, og det var først når en av de tillitsvalgte tilbød seg å hjelpe meg med rekruttering, at jeg fikk et stort nok utvalg til å gå igang med intervjuingen.

Undersøkelsens første del som er min hovedfagsavhandling i kriminologi, forelå våren 91. Denne delen heter: "*Kvinneres møte med politiet*"; og i det følgende vil jeg presentere noen av mine viktigste funn fra denne delen. De to andre omhandler kvinners møte med hhv. retten og fengslet (under arbeid).

Om å la kvinnene komme til ordet – alene

For å finne ut hvordan kvinnene blir behandlet av politiet, valgte jeg å spørre kvinnene om deres opplevelser og erfaringer med politiet. Det er altså deres *subjektive opplevelser* som kommer fram i det følgende. Mitt utgangspunkt er at troverdighet *ikke* tilligger en gruppe fremfor en annen, men at man vil få *forskjellige versjoner* fra partene i et forhold. Hendelser oppleves ulikt alt etter hvor man er plassert; uten makt – med makt, utenfor – innenfor, på toppen – nederst. Fra et *nedenfraperspektiv* (kvinnenes) *tar virkeligheten seg anderledes ut enn fra et ovenfraperspektiv* (politiets), men de forskjellige versjonene betyr ikke at den ene parten har *rett* og den andre *galt*. De subjektive opplevelsene er viktige for å forstå hva som skjer i mellommenneskelige forhold.

Det andre overordnede perspektivet i denne undersøkelsen er *kjønnsperspektivet* – her *kvinneperspektivet*. Helt konkret innebar det at jeg ønsket å finne ut hvilke erfaringer og hendelser som er spesifikke for kvinner. I undersøkelser der kjønn behandles som en nøytral variabel, d. v. s. man antar at de variabler som velges er relevante for begge kjønn, og at det følgelig gir mening å sammenligne de to kjønns skårer på samme variabel. På områder der en på forhånd har lite kunnskap, f. eks. dette, vil en slik fremgangsmåte føre til at en mister og går glipp av viktig informasjon, d. v. s. de erfaringene som er *kjønnsspesifikke*.

Selv om jeg har valgt å lytte til det ene kjønnnet, kvinnen, betyr ikke det at komparative problemstillinger er uinteressante og umulige å forstå. Tvert imot, ønsket jeg også å finne ut noe om forskjeller i politiets behandling av kvinner og menn. Både litteratur på området, hovedsakelig bøker av kvinnelige forfattere, og samtaler jeg gjorde med tidligere innsatte på forhånd, tydet på at kjønnene opplever straffeapparatet ulikt (Campbell, 1981 og 1984, Datesman & Scarpiti, 1980, Feinman, 1986, Finstad & Gjetvik, 1980, Hammer m. fl., 1989, Heidensohn, 1985, Koch & Jensen, 1979–81, Lund, 1989, Morris, 1987, Rostvåg, 1987, Smart, 1986 og 1990). Isteden for å sammenligne svar fra menn og kvinner, overlot jeg til kvinnene å foreta sammenligninger med mennene, og på den måten fikk jeg fram mye interessant informasjon.

Kjønn og atferd

Det var naturlig for meg å presentere mine målsetninger med undersøkelsen for kvinnene, og jeg fortalte at jeg var interessert i å få fram kvinners erfaringer og opplevelser med straffeapparatet. Noen av spørsmålene inneholdt formuleringer som gikk på sammenligning med menn. Det viste seg imidlertid allerede i det første intervjuet at jeg hadde tatt feil i min antakelse om at mine intervjupersoner og jeg ville ha felles interesser mht. hva som skulle vegtlegges.

Den første intervjupersonen viste motvilje mot min fokusering på kjønns-spesifikke faktorer, og svarte med en gang at politiet behandler kjønnene likt og at hun ihvertfall ikke hadde merket noen forskjell. I løpet av samtalen om hennes erfaringer med politiet, kom det imidlertid klart fram at mye av det hun hadde opplevd ikke ville hendt eller blitt opplevd på samme måte, om hun hadde vært gutt. I ettertid vet jeg at jeg var heldig som gjorde denne oppdagelsen allerede i første intervju. Noen intervjupersoner tok selv opp forskjeller mellom kjønnene, men inntrykket av at kvinnene ikke ønsket å se sine erfaringer i et kjønns-spektiv ble likevel det mest dominerende inntrykket. Siden jeg hadde et kvalitativt opplegg med åpne spørsmål, lot det seg fint gjøre å bruke andre formuleringer enn de jeg hadde valgt i det første intervjuet. Kvinnene fortalte åpenhjer-tig om sine opplevelser så lenge de kunne snakke om seg selv, men dersom jeg forsøkte å trekke inn sammenligninger mellom kvinner og menn på et for tidlig tidspunkt i samtalen, merket jeg motvilje.

Det ble ganske raskt klart for meg hvorfor jeg fikk denne reaksjonen, men siden årsakene faller utenfor temaet for denne artikkelen, skal jeg kun si et par ord om dette her.

De fleste kvinnene i mitt utvalg tilhørte stoff- og kriminalitetsmiljøer, og hadde gjort det i mange år. Når de snakket om seg selv, kom det ofte tydelig fram at de tilhørte mannsdominerte miljøer, og at de også hadde partner i miljøet. Mitt forsøk på å plassere dem i kategorien *kvinner* ble møtt med motvilje fordi det ikke er i den kategorien de føler at de har sin identitet og tilhørighet. Kategorien *kvinner* forbinnes med et lovlydig miljø og et miljø som har svært få likhetstegn med miljøet deres. For en del av kvinnene var det viktig å vise at de ikke sto tilbake for guttene i miljøet, og derfor poengterte de også særlig sterkt at de fikk lik behandling med guttene.

Dette viser at mangelfullt kjennskap til intervjupersonene kan føre til feiltolkninger og uriktige konklusjoner. Dersom mine intervjupersoner hadde blitt spurt om å svare ja eller nei på spørsmålet om de mente at gutter og jenter får lik behandling, ville bortimot 100 % ha svart *ja*. Svaret ville heller ikke ha vært galt, selv om mine funn viser at kvinnene mente at guttene får en tøffere behandling. Forklaringen er at spørsmålet er feil formulert og uklart mht. hva som egentlig er ment. Intervjupersonene forklarte at guttene får tøffere behandling

fordi de er tøffere og provoserer mer enn jentene. Det betyr at de kunne ha svart at kjønnene får lik behandling, *dersom* de opptreer likt. Det er altså atferdsfaktoren som tillegges vekt, og ikke hvilket kjønn man har. En kan selvfølgelig se det slik at kjønn innvirker på atferd, men intervjupersonene ville ikke ha tenkt på det slik, og det er det sentrale her.

Et annet viktig moment er at formuleringer som går på sammenligning kan om de ikke brukes med varsomhet, *presse* intervjupersoner inn i bestemte tankebaner. Siden disse intervjupersonene viste motvilje mot å fokusere på kjønn i første omgang, ville de sannsynligvis ikke ha trukket inn kvalitative forskjeller i den behandling menn og kvinner får. Istedet svarte de først at det ikke var noen forskjell, og det er mest sannsynlig at de da tenkte på behandling i form av atferd som *kan sammenlignes*, d. v. s. fysisk atferd – hvordan man blir tatt i, hvor mye som skal til for å bli møtt med den og den reaksjonen o. s. v.

Det interessante er imidlertid den type atferd som *ikke kan sammenlignes*, men som sagt går en glipp av informasjon om den, dersom en legger premissene på forhånd og mangler kunnskap om hvordan målgruppen tenker.

Et nyansert bilde

Flesteparten av de 20 kvinnene har tilknytning til rus- og kriminalitetsmiljø, 17 stykker. Fjorten av disse bruker stoff. Dette preger naturlig nok undersøkelsen, d. v. s. at det innsamlede materialet først og fremst belyser hvordan kvinnene opplever *politiets metoder i narkotikabekjempelsen*.

Tre av kvinnene har jeg plassert i en gruppe som jeg kaller den atypiske gruppen. Disse kvinnene har ikke tilknytning til rus- og kriminalitetsmiljø, og de har heller ikke vært i politiets søkelys eller sonet tidligere. Deres erfaringer er på mange måter vesensforskjellige fra de øvrige.

Til tross for likheter i miljøtilhørighet og erfaringsbakgrunn, er det viktig å poengtere at det er 20 svært forskjellige kvinner jeg har intervjuet. Med et så lite antall intervjupersoner gir det liten mening å fokusere på tall, og det disse 20 kvinnene ser, kan heller ikke brukes som grunnlag for generaliseringer. Det er mangfoldet i erfaringer og synsmåter som er interessant. Det er de forskjellige opplevelsene og hendelsene kvinnene formidler som bidrar til å gi oss et første inntak til å forstå hvordan kvinner opplever politiet. Materialet gir derfor et godt grunnlag for videre forskning på feltet.

Kvinnene gir et *nyansert bilde* av politiet. Mange sier at politiet *gjør jobben sin*. Sitatet nedenfor er representativt for disse svarene.

”Det er jo politi, ikke sant? Ja, det er jo store forskjeller mellom folk, de fleste politimennene virker som dem synes det er kjipt at du er i den situasjonen. Men det er jo fienden og da, dem putter deg jo i fengsel. En kan ikke ha no’ vennskap med de folkene. Dem er vel egentlig ute etter å gjøre en god jobb, dem er mennesker dem også, like forskjellige som alle andre.”

Støkken m. fl. drøfter i sin bok: "Politiet i det norske samfunn" hvilke samhandlingsbetingelser møtet mellom politi og publikum skjer under (Støkken m. fl., 1974). Forholdet mellom politiet og den del av publikum som kommer i konflikt med politiet, beskrives som et *ressursfattig forhold*. Det pekes bl. a. på at politiet har lite å tilby, og at de som kommer i konflikt med dem mangler viktige ressurser som kunnskap om lovverk, troverdighet og verbale ferdigheter. Slik jeg ser det, er det politiets manglende kvalifikasjoner i forhold til å løse konflikter og i forhold til å takle alle slags mennesker og situasjoner, som er den viktigste faktoren her. Politiet og flesteparten av kvinnene jeg intervjuet lever i *to forskjellige verdener*. Kunnskap om de menneskene som politiet kommer i hyppig kontakt med, er en forutsetning for at politiet kan gjøre en god jobb. Med kunnskap mener jeg ikke den "kunnskap" som bl. a. media formidler og som bygger på fordommer og lite gjennomtenkte konklusjoner.

Utvalget av roller som står til disposisjon er snevert påpeker Støkken m. fl., politiet fremstår som *autoritært* og publikum som *vanskelig*. Dette bekreftes av mine intervjupersoner, og flere uttrykte seg som kvinnen i sitatet over. Politifolk er *mennesker*, men de er også *fiender*. Svarene varierte sterkt som sagt, og ikke alle så på politiet som fiender. En kvinne sa bl. a. at møtet med politiet var det beste som hadde hendt henne på lenge. Nedenfor gir jeg to eksempler på spriket i kvinnes syn på politiet. De to kvinnene har begge begått lovbrudd som hører til de mest alvorlige vi har, men ellers har de svært ulik bakgrunn og livssituasjon. Den ene kvinnen har aldri vært i konflikt med politiet (en av de tre atypiske), og hennes lovbrudd skjedde i en helt spesiell situasjon, d. v. s. at det er svært liten sannsynlighet for at hun vil begå lovbrudd igjen. Hun sier:

"Det er det største jeg har opplevd, kontakten med politiet. Det er jammen flere år siden noen har behandla meg så fint. De vet alt sammen, og jeg slipper å sitte i ventecelle på Politihuset. Jeg får kaffe der, og aktor lot meg gå en hel dag alene og handle. Jeg gikk og handla og drakk kaffe og sånn, alene.

"Vi stoler på dem vi kan stole på," sa han."

Hun sier videre:

"Jeg har ikke noe å si på politiet i det hele tatt. Jeg har bare godt inntrykk av politiet, de er snille og koselige. Men så er jo ikke jeg noen rabbagast heller da, jeg gjorde jo ikke motstand. Politiet var rene reddende engler for meg."

Den andre kvinnen har derimot vært i politiets søkelys i mange år, og hun tilhører et miljø som preges av rusmiddelbruk og kriminalitet. Dette er hennes syn på politiet:

"Det er en del maktmisbruk i politiet og i fengselsvesenet. Betjentene og politiet er akkurat det samme. Jeg har prøvd å anmelde dem for vold tre ganger og ikke fått svar. Jeg har ikke truffet en positiv politimann så lenge jeg har levd."

I politiets søkelys

Det er flere faktorer som påvirker kvinnenes forhold til politiet. Som vi ser i eksemplene over, spilte lovbruddstypen mindre rolle for hvordan de to kvinnene opplevde politiet, person og livssituasjon synes derimot å slå sterkere ut. De fleste kvinnene mente at den mest utslagsgivende faktoren i møtet med politiet var at de var *kjent fra miljøet* og dermed stadig i *politiets søkelys*. Kvinnene mente at de alltid var under mistanke, og en kvinne fortalte at selv om hun hadde holdt seg borte fra miljøet i tre år, ble hun behandlet som om hun hadde vært: ”– kriminell hele tida.”

Kvinnene sier at de føler seg *forfulgt* hele tiden. De opplever at politiet er etter dem både ute og hjemme.

Her er to uttalelser fra kvinner som er fra Oslo:

”De kan dra deg inn når som helst, og nå om sommeren som vi liker å være ute, sitter vi i parken. Så kommer de og jager oss, så må vi jo gå til en annen park. Så kommer de og drar oss inn. Det er jo offentlig sted, men dem vil ikke ha oss der. Jeg har fått bøter på fem hundre kroner to ganger for å ha deltatt i drikkelag, det har vært andre som har drikke’, og jeg har bare sittet der og prata med dem. Vi føler oss ganske forfulgt og spesielt nå om sommer’n. Det eneste stedet dem får værre i fred, er i skauen langt borte fra folk.”

”De er så mye rundt omkring der jeg pleier å være. Jeg pleier å få så mye bøter, for jeg drikker når jeg er ute og sånn. Det pleier å være den gjengen som står sammen og drikker, og det er jo ikke så rart, de blir vant til å se vårs hver dag.”

En kvinne som er fra en mindre by sier:

”X er ikke store plassen, en blir veldig godt kjent. Det har hendt at de har sagt at ”nå må du prøve å komme deg bort fra X og finne deg et annet miljø”. Det var veldig negativt at jeg kom fra det miljøet. Det er flere av de folka som har hatt no’ med dem å gjøre omtrent annenhver dag. Når andre har gjort no’, har de henta meg for å finne ut hva jeg har gjort da og da. Det har vært en plage, jeg har jo ikke visst noen ting. De har bare tatt meg inn på måfå.”

For mange av kvinnenes vedkommende var det å bli innbragt til politistasjonen en del av deres hverdag. Det ble ikke gjort noe forsøk på å tallfeste antall innbringelser, fordi tallene var høyst usikre og fordi mange av kvinnene blandet sammen innbringelser og arrestasjoner. Politiets hjemler for å innbringe personer finner vi i *straffeprocesslovens §§ 191 (4 timers regelen) og 176 (24 timers regelen)*, og i *løsgjengerlovens §§ 17 og 20*. Siden 14 av mine intervjupersoner ferdes i stoffmiljø, vil det ofte foreligge mistanke om straffbare handlinger ved pågripelsen, og da er det den såkalte 24 timers regelen som trer i funksjon, d. v. s. at politiet kan beholde en person på politistasjonen i inntil 24 timer før framstilling for forhørsretten.

Mange av mine intervjupersoner hadde svært mangelfull kunnskap om lovverk og rettigheter, og dette førte til at de opplevde seg selv som *fritt vilt* som politiet kunne gjøre hva de ville med. Noen mente at forholdene hadde forverret seg etterat politiet innførte *ti på topp-listen* (liste over personer som anses som spesielt kriminelt belastede). En kvinne sier:

”Jeg synes det har blitt helt for jævlig. Før ble jeg ikke stoppet når dem så meg utenfor miljøet, men nå blir en stoppet. Føler meg veldig forfulgt. Har ikke sjanser i det hele tatt.”

Ifølge noen av kvinnene er politiet ute etter å *få stemplet dem og få noe på dem*. De forteller om episoder der de mener at politiet har vært ivrige etter å få dem arrestert, og i perioder har de følt seg spesielt forfulgt.

”Det er jo stort sett narkojenter som sitter her, og da er de hissige uansett hvor mange ganger du er arrestert før. Kanskje de er litt mildere i begynnelsen. Hvis du er tatt en gang, er de temmelig ville for å få deg stempla som vaneforbryter. Jeg så jo det selv den gangen jeg ble tatt for 15 gram hasj,” sier en av kvinnene.

En annen kvinne forklarer dette slik:

”Jeg synes dem er jævlige. Jeg liker dem ikke. Det er jo innmari når du har kommet inn blant dem, det er jævlig vanskelig for da er dem etter deg. Jeg har følelsen av å være forfulgt ganske mye, bare det at dem kan dra meg inn hvis jeg sitter ute i parken eller viser meg ute. Jeg har jo liksom holdt meg ute i mange år, dem har ikke fått noe på meg. Jeg har følt ganske mange ganger at de ville få mest mulig på meg for å få meg inn.

Jeg har fått bøter, jeg har den bunken bøter hjemme. De kommer opp i kåken din og har razzia bare fordi at du er kjent i miljøet. Dem er ute etter å få no' på deg hele tida, det er vel for å bli kvitt et problem vel, få spærta oss inne og bli kvitt et problem, ett menneske mindre.”

Ransaking krever rettens beslutning. Men et viktig unntak fra denne bestemmelsen finnes i *straffeprosesslovens § 198* som gir politiet myndighet til å beslutte ransaking på egen hånd. Av særlig interesse her er § 198 pkt. 3 hvor det står følgende:

”– når det er sterk mistanke om en handling som etter loven kan medføre straff av fengsel i mer enn 6 måneder, og det er nærliggende fare for at formålet med ransakingen ellers vil forspilles. – – –”

Som vi ser skal det foreligge *sterk mistanke* om politiet skal foreta ransaking uten rettens tillatelse, noe som innebærer at det ikke er nok at det foreligger *skjellig grunn* til mistanke. Andenæs (1987) skriver bl. a. om denne forskjellen at det ikke er tilstrekkelig grunn til å foreta ransaking om politiet f. eks. treffer på ”kjente” på gaten som bærer på plastposer som det er naturlig å tenke seg at

inneholde narkotika. Situasjonen må inneholde indikatorer på at det foregår et lovbrudd.

Som leperson føler en seg fort på tynn is når en behandler konkrete eksempler i forhold til disse lovbestemmelsene, og jeg har valgt å overlate til leseren å bedømme de eksemplene som jeg presenterer. For meg er det viktigere å vise hva slags situasjoner mine intervjupersoner kan komme i pga. sin tilknytning til stoff. Nedenfor vil jeg gi noen eksempler.

Eks. 1:

”Etterat jeg ble løslatt en gang, skulle jeg på Sosialkontoret. Jeg tenkte jeg skulle se litt i butikker etter klær. Jeg hadde ikke noen penger, for det skulle jeg jo hente på Sosialkontoret. Jeg skulle handle siden, jeg ville bare se litt først. Så stod det sivilpoliti der. Jeg åpna vel ikke kjeften fort nok, og så bar det på Politihuset og Ulleval for å bli undersøkt.”

(Du ble vel løslatt siden?):

”Ja, etterat de hade latt meg sitte på Politihuset i mange timer, og etterat jeg hadde vært på Ulleval og hatt i meg brekkmidler og blitt undersøkt så, det tok vel en fire-fem timer kanskje. Det ble ikkeno’ kleskjøp den dagen. Det var sivilpolitiet etterat (”ti på topp” –) lista kom.”

Eks. 2:

”Og så er det noen som jobber i ”uroen” – Veninna mi og jeg går oppover gata og så kommer han som driver og forfølger. Han tar kvelertak på meg, han var sikker på at jeg hadde svælgd noe. Han stod der og pressa og pressa så lenge at han andre sa til slutt at: ”Arne, nå må du slutte!” Jeg fik blåmerker etterpå, jeg gik rundt med blåmerker i flere dager. For at jeg ikke prata i et par saker, så lovte kan på tro og ære at han skulle stoppe meg og få noe på meg hver gang han så meg.”

Eks. 3:

”Jeg synes jo stort sett dem har behandla meg som dem vil. Dem har vært utallige ganger hjemme i leiligheten min, brutt opp døra, fordi jeg ikke har åpna fort nok. Hver gang dem har vært der, har leiligheten sett ut som et bomba horehus. Når jeg har spurt etter ransakingsordre, så har dem ledd av meg. Dem har aldri vist ransakingsordre. Så vidt jeg vet skal dem ha det, men så fort jeg har åpna døra, så spretter dem inn så jeg får aldri tid til å spørre etter det først.

En gang kom dem fem stykker med våpen og alt mulig. Dem fant ikkeno’ i leiligheten. Jeg vet ikke hvorfor dem hadde våpen.”

(Jeg spør om det er uvanlig at de har våpen med seg):

”Det er begge deler, det er ikke uvanlig heller, det er jo sivilpolitiet, narkospanere. De har jo våpen, men det er sjelden at dem kommer med dem i hånda. Det er stort sett sivilpolitiet som har kommet.”

Noen forteller at de har fått problemer i nabolaget pga. politiets razziaer i boliger deres. I noen tilfeller er naboene også blitt trukket inn av politiet. Min erfaring er at naboer stiller villig opp for å hjelpe politiet i saker som dreier seg

om narkotika. Jeg har selv sett dette på nært hold i et borettslag jeg bodde i for noen år siden. Dersom belastningen på nabolaget blir for sterk, ender det med at personer som bruker stoff, enten presses til å flytte eller flytter "frivillig". Dette har jeg eksempler på i det innsamlede materialet.

Ingen ting er for privat i narkotikabekjempelsen

I narkotikaetterforskning brukes midler og metoder som enten ikke er tillatt i annen etterforskning eller som anvendes sjeldnere i andre saker, f. eks. *telefonavlytting* som er hjemlet i *lov av 17 desember 1976 nr. 99 og kroppsvisitasjoner/kroppsundersøkelser* som er hjemlet i *straffeprosesslovens § 157 og påtaleinstruksens kap. 10*. Telefonavlytting er det kun en av kvinnene som oppgir å ha vært utsatt for. Derimot er det flere som har opplevd kroppsvisitasjoner og kroppsundersøkelser. Forskjellen mellom de to metodene er at visitasjoner foretas av politiet selv og innebærer inspeksjon av *kroppen utvendig*, mens kroppsundersøkelser *skal alltid* foretas av kvalifisert helsepersonell og innebærer undersøkelse av *kroppens hulrom*.

Disse undersøkelsene hører uten tvil til de vondeste oplevelsene kvinnene har hatt. Her er hva tre av kvinnene sier om dem:

Eks. 1:

"Det er en gammel hurpe som jobber der nede. Hun kom inn til meg når jeg satt der. Jeg spurte hva hun skulle når jeg så at hun hadde med seg en sån plasthanke. "Bøy deg fram!" (Hun etterligner politikvinnens bryske stemme). Så måtte jeg bøye meg. Stå der splitter naken, og så gikk hun opp i vagina på meg, og så var det to mannlige betjenter som holdt meg. Jeg måtte bøye meg så langt fram at hun kunne komme opp i vagina. Det har de ikke lov til å gjøre, de har ikke lov til å gå opp i deg eller tvinge i deg brekkmidler, iallfall ikke gå opp i deg. Og jeg måtte stå der klin naken og bøye meg framover. Da blei jeg helt rebelsk, det var jo to mannfolk der. Jeg var jo villig til å la meg sjekke, men det skulle være på Ulleval."

(Jeg spør om hun ikke protesterte):

"Når du står der og har mange dommer på deg, så regner du med at det ikke nytter. Det er mange som gir opp i utgangspunktet. De går ofte over streken der nede."

Eks. 2:

"Det var en dame der som var innmari fæl (på Politihuset). Denne gangen ble jeg bedt om å kle av meg og bøye meg framover. Jeg synes det var innmari fært og begynte å gråte. Da bare tok' a tak i skuldrene mine og så: "Bøy deg!" og brette ut. Etterpå sier' a bare: "Få på deg fillene!" Hun gikk ut av rommet uten å lukke døra. "Men lukk igjen døren da!" ropte jeg etter henne. Det sto jo masse politifolk der ute, det var resepsjonen. Det rommet de bruker, er en forgang til en heis. Det er ikke noe eget rom til sånn sjekking. Jeg var nervøs hele tiden for at det skulle komme noen. Det er de heisene politifolkene bruker når de skal opp og ned, til og fra pauserommet. Det er der jeg har blitt sjekket hver gang."

Eks. 3:

”Ja, du må strippe for dem. En må stå med ræva i været og bøye seg så langt framover at de kan stå med lupe og se inn i deg. De har det med å ta på deg på kroppen, for eksempel så kan de løfte på brystet for å se om du har tupa fast noe under, og dra deg i håret for å se om du har gjemt noe inni der, og dømmer deg litt hardt. De folkene er ikke kvalifiserte for å drive på kroppen. Det skulle være legen som gjorde de tingene.”

(Jeg spør om hun protesterer):

”Hvem tror på en innsatt? Når du får slik behandling, så er det ikke rart at du står med null selvfølelse.”

Det er vanskelig å kommentere slike opplevelser som kvinnene forteller om her. Det dreier seg om en virksomhet som er hjemlet i lovbestemmelser, og som så-dan kan en vurdere de ovennevnte eksemplene i forhold til hva som står i loven, d. v. s. at vi kan si at loven sier slik og slik, og at her er det åpenbare brudd på bestemmelsene. For det første foretar politikvinnen i eks. 1 en kroppsundersøkelse, og det er det bare kvalifisert helsepersonell som skal gjøre. For det andre skal kroppsvisitasjoner skje på en mest mulig *skånsom måte*, fortrinnsvis bare med personer av *samme kjønn* som den visiterte til stede og i *egnedede lokaler*. Slik disse visitasjonene er beskrevet her, må en trygt kunne si at det ikke er utvist den nødvendige og påkrevde skånsomhet fra politiets side.

Men hva skal en si om bruken av slike metoder i det hele tatt? Etter min mening er det grunn til å stille spørsmålstegn ved at loven hjemler såvidt sterke virkemidler som kroppsvisitasjon og kroppsundersøkelse. Det er et spørsmål om *hvor grensen for inngripen overfor et menneske går* – ikke juridisk, men etisk. Vi kan ikke forstå hvor nedverdiggende og krenkende det er å bli utsatt for slike metoder, om vi forholder oss til dem utfra juridiske vurderinger, slik jeg har gjort ovenfor. ”Når du får slik behandling, så er det ikke rart at du står igjen med null selvfølelse”, sier kvinnen i eks. 3, og det er vel nettopp det dette dreier seg om – *integritet og selvfølelse*.

For å vise at dette også oppleves som problematisk av dem som skal utføre slike undersøkelser, til tross for at de er kvalifiserte for å gjøre det, vil jeg vise til hva fengselslovutvalget skriver om dette i NOU 1988:37. På side 223 skriver utvalget:

”I praksis har det vist seg at det i visse situasjoner kan være vanskelig å skaffe faglig kvalifisert helsepersonell til å foreta undersøkelsen. Særlig gjelder dette i fengsler som ikke har egen helsetjeneste. Enkelte fengselsansatte leger og sykepleiere nekter også å delta i slike undersøkelser” (NOU 1988:37 s. 223).

Helsepersonell ser altså på kroppsundersøkelser som en belastning, selv om de er kvalifiserte for slike undersøkelser. Yrket deres gir *legitimitet* og den nødvendige *avstand* til de personer som undersøkes. Hva da med politiet? Politifolk er

ikke faglig eller personlig kvalifiserte for denne virksomheten, og deres måte å behandle kvinnene på, må forstås mot denne bakgrunn. Hedda Giertsen skriver i sin undersøkelse om utlendingers møte med politiet at de handlingene *sverter av og setter sine spor* også på dem som utøver dem (Giertsen, 1990, s. 27).

Når politifolk må takle situasjoner som de sannsynligvis også selv opplever som truende og ydmykende, er det naturlig at de vil forsøke å skape avstand til det som skjer for å beskytte seg selv følelsesmessig. Kroppsvisitasjoner av slik intim karakter, kan således forårsake *fremmedgjøring* og/eller rett og slett sementere den. Det er derfor et spørsmål om narkotikabekjempelse på denne måten, med den begrensede effekt den har for totalomsetningen av stoff, er etisk forsvarlig også i forhold til politifolkene som skal utføre etterforskningen.

Siden det er kroppsundersøkelsene som er mest inngripende, vil jeg til slutt i dette avsnittet, se litt på omfanget av denne typen undersøkelser som skal utføres av helsepersonell. Hvert år innrapporterer landets politikamre antall kroppsundersøkelser som er utført til Riksadvokaten som setter opp statistikk over det totale antallet. Denne statistikken er svært interessant, fordi den viser hvor stor andel av undersøkelsene som ender med funn. Nedenfor har jeg satt opp en oversikt over totaltallene for perioden 1983–1989.

Kilde: Riksadvokatens oppgaver over kroppsundersøkelser foretatt på oppdrag fra landets politikamre, basert på årlige innrapporteringer fra de politikamre, som har gjennomført bruk av kroppsundersøkelser. (Antall politikamre varierer fra år til år, fra 7 i 1983 til 25 i 1989).

Tabell 1. Antall kroppsundersøkelser innrapportert fra landets politikamre fra 1983 til 1989 etter resultat i absolutte tall og i prosent.

År	Totalt	Pos.	Neg.	Treffprosent
1983	65	10	55	15,3
1984	135	34	101	25,0
1985	176	49	127	27,8
1986	222	39	183	17,5
1987	226	61	165	27,0
1988	165	36	129	21,8
1989	180	49	131	27,2
Sum	1169	278	891	24,0

Som vi ser av tabellen, er funnprosenten meget lav, den varierer fra 13,3 % til 27,8 %. Riksadvokaten har i sine brev til Justisdepartementet gjentatte ganger påpekt den lave andelen positive funn. I 1987 skriver Riksadvokaten i sin årlige oppgave over kroppsundersøkelser (jfr. kilde omtalt ovenfor):

”Riksadvokaten har tidligere innskjerpet at politiet må foreta en kritisk vurdering av behovet for kroppsundersøkelser i hvert enkelt tilfelle. Man er fortsatt av den mening at det er grunn til å understreke at politiet må være kritiske i vurderingen av det konkrete behov for undersøkelse.”

Tallene varierer sterkt fra år til år for de forskjellige politikamrene, og som vi ser av totaltallene over, stiger antall kroppsundersøkelser fram til og med 1987. Fra 1987 til 1988 er det så en kraftig nedgang. Det er vanskelig å forklare hva nedgangen skyldes, fordi det er mange faktorer som spiller inn. Det skjer ingen tilbakemelding til politikamrene, og nedgang betyr således ikke at det må ha skjedd en omlegging av praksis. Derimot viser tallene for de forskjellige politikamrene at det skjer en viss korrigering i forhold til egne resultater. For eksempel gjennomførte Stavanger politikammer ialt 90 kroppsundersøkelser i perioden 1985–89, og av disse resulterte kun fem i funn. Først av disse ble foretatt i 1986 og samtlige var negative. Året etter, i 1987, ble det kun foretatt seks undersøkelser. Selv om store antall ett år kan skyldes en spesiell sak med mange involverte, er det mulig at nedgang neste år også kan forklares med korrigering av praksis.

I debatten om bruken av kroppsundersøkelser har det bl. a. fra fengselshold vært hevdet som argument for en utvidet adgang til å foreta slike undersøkelser, at funnprosenten er lav som følge av de strenge kriteriene som er satt fra myndighetenes side. I en debatt om tall kan hensynet til menneskeverd lett forsvinne, og det er derfor viktig å bruke tallene med varsomhet. Min intensjon med å vise disse tallene er ikke å la tallene avgjøre hvorvidt kroppsundersøkelse er en legitim metode eller ikke. Ikke desto mindre, er den lave funnprosenten viktig å ta med i en debatt om hvilke virkemidler som skal tas i bruk mot narkotika. Det er allmenn enighet om at kroppsundersøkelse er en svært inngripende metode. Men dersom den kan være til hjelp i narkotikabekjempelsen, må den kunne tas i bruk, hevdes det fra flere hold. Det er grunn til å forutsette at jo lavere funnprosenten er, desto vanskeligere må det bli å forsvare at metoden tas i bruk, når man kjenner til de menneskelige omkostningene den har.

Politiets holdninger til kvinnene

Halvparten av kvinnene forteller at politifolk kommer med spydigheter og kommentarer som går på at de er kvinner. Det ser ut til at en situasjon som særlig peker seg ut i denne forbindelse, er transport til og fra Bredtveit.

En av kvinnene sier om transporten:

”De prater jo en masse sånn griseri når jeg blir kjørt ned i retten og sånn. De spør åssen betjentene er og sånn. Det er litt kvalmt.”

(Jeg spør om hun har eksempler).

”Dem spør om det er lenge siden jeg har fått no’. Dem spør åssen de betjentene oppi her er. Dem tenker på om vi driver og ligger med dem. Det synes jeg er kvalmt gjort, når dem driver og holder på sånn.”

Også tidligere har det vært fokusert på polititransporten til og fra Bredtveit som en svært ubehagelig og vond situasjon. I varetektsundersøkelsen til Finstad og Gjetvik (1980) forteller en kvinne at hun foretrekker å sitte med tannpine på Bredtveit framfor å få polititransport, og i en artikkel i Lov og rett (1987) skriver Catherine E. Rostvåg at hennes inntrykk etter å ha snakket med kvinnelige innsatte, er at sjikane under polititransporten er et ganske utbredt fenomen. Hun trekker fram prostituerte som en spesielt utsatt gruppe. Politiet kjenner disse jentene igjen fra ”strøket”.

Dette inntrykket bekreftes av en av mine intervjupersoner som var prostituert. Hun var den eneste av kvinnene som mente at jentene blir styggere behandlet enn guttene. Hun viser bl. a. til politiets opptreden når de oppsøker prostitusjonsmiljøet.

”Noen ganger så kan en bare snakke vanlig med dem, andre ganger kommer dem med bemerkninger. De gir inntrykk av at de kan si hva som helst til deg, fordi jeg er prostituert. Jeg har inntrykk av at de selv har glede av å slenge dritt. Det kan se sånn ut at de kjører dit for å slenge dritt.”

En av kvinnene sier som om det skulle være den selvfølkeligste ting i verden:

”Ja det går jo så klart på kjønn. Det er lettere å finne skjellsord til ei jente; at du er en jente som ikke er noe å samle på, og den stilen der, liksom.”

I mange av de situasjonene som jentene fortalte om, sto kjønn sentralt, og med negativt fortegn. En av kvinnene kommenterer dette slik:

”De slengte spydigheter om mannen min i varetekten. Han kunne ikke være noen ordentlig mann, som ikke visste hva jeg drev med. Jenter som de ikke kan si er vanlige stoffmisbrukere, mener de at misbruker sin kvinnelighet. Det at man er kvinne, brukes mot deg på alle måter. De kommer med sjikanerende bemerkninger som gjerne går på seksuallivet ditt.”

En utenlandsk kvinne med mørk hudfarve sier:

”Jeg synes han er ille, etterforskeren, han har ingen medmenneskelige følelser. Da jeg kom til etterforskeren min, hadde min tidligere mann ringt. Jeg spurte om min tidligere mann hadde snakket med han. Han sa ja. ”Hva sa han da?” spurte jeg. ”Han sa at du var veldig bra i sengen.” Hørte du hva jeg sa?”

Det siste er rettet til meg, fordi jeg ikke klarer å få sagt noe med en gang. Trolig er det ikke bare kvinneforakt som ligger til grunn for etterforskerens uttalelse,

men også en god porsjon fremmedforakt. Også andre kvinner snakker om at en del politifolk viser fiendtlighet mot mennesker med annen hudfarge.

Opplevelser som denne setter dybe spor etter seg. Det samme gjør situasjoner der politimenn har misbrukt sin politirolle. En kvinne forteller om en svært nærgående politimann som ville kurere henne for stoffbruk. Han fikk henne med på en kjøretur som han benyttet til å spørre henne ut om sex-livet hennes. Hun mente at han hadde planer om å utnytte henne seksuelt, men hun klarte å få han til å stoppe bilen i et boligområde, og det ble dermed med de verbale tilnærmelsene. Hun var i en periode med svak helsetilstand pgr. stoffmisbruk, og følte seg svært utrygg. Siden hun kjente politimannen fra før, var situasjonen ekstra vanskelig å takle og forholde seg til.

Det verste med slike marginale opplevelser er at de omtrent ikke lar seg bearbeide og forstå for den som har vært utsatt for dem. Mitt inntrykk var at kvinnene satt igjen med mye utløst frustrasjon, og at de syntes det var vanskelig å fortelle om sine opplevelser til andre. Om fysisk maktmisbruk fra politiets side, hadde de derimot snakket om til familie og venner. Det er ikke like lett å snakke om de opplevelsene som har satt usynlige merker i sjelen. Disse opplevelsene har rammet på svært ømme punkter for mange, og behovet for å få nettopp slike opplevelser vurdert utfra vanlige mellommenneskelige standarder, blir spesielt stort. Det er selvbildet som er truet i noen av disse situasjonene.

Kvinnenes opplevelser tyder på at det eksisterer *et kvinnefiendtlig syn* innen politiet. Hvor utbredt dette synet er, er det umulig å si noe om utfra mitt materiale. Andre undersøkelser har også vist at det finnes en viss kvinneforakt i politiet (Bratholm, 1986, Solberg, 1987). Bratholm og Solberg ser kvinneforakten i sammenheng med politikulturen som er en utpreget maskulin kultur. I en del utenlandske studier har det vært spesielt fokusert på politiets syn på prostituerte og kvinner som har vært utsatt for voldtekt, og både norske og utenlandske funn viser at kvinneforakten først og fremst er fokusert rundt seksualitet (slike undersøkelser omtales i bl. a. Carlen & Worall, 1987, Feinmam, 1986, Heidensohn, 1985, Morris, 1987). Det er åpenbart to diamentralt forskjellige forventninger som kvinnene møtes med fra politiet. For det første har vi forventningen om at kvinnene skal opptre i samsvar med *kjønnsrollenormene*. Denne type forventning gir seg utslag i sjikane som tar form av en slags *korreks* av kvinnenes opp-treden; *skikkelige kvinner gjør ikke sånt*. Den andre typen forventning går derimot på at kvinnene ikke er *skikkelige kvinner*, og dette gir seg utslag i slibrige kommentarer og fokusering på sex. Det *dualistiske synet* på kvinnen kommer tydelig fram; hun er *Madonna* eller hun er *hore*.

Spesielt krenkende opplevelser

Det er to typer opplevelser som fremstår som spesielt vonde og krenkende blant de jentene som har slik erfaring; det er *undersøkelser av kroppen*, som jeg har behandlet ovenfor, og *besøk hos gynekologen*.

En av kvinnene sier:

”De har vært ganske all right under transport. Ja, det er eneste under transport til Helsesrådet for underlivsundersøkelser. Da forlanger de mannfolka å få være til stede under undersøkelsen. De mannlige skal ikke være til stede, de har ikke lov til det engang. De setter skylda på sikkerheten for å få være der. Mange jenter har opplevd det. Og det er jo ganske jævlig å ligge der i den stolen med de politifolka bak deg.”

En annen kvinne har hatt polititransport til lege flere ganger:

”Og sånn som når jeg skal til legen, så har legen måttet jage dem, for det er ikkeno' moro at dem skal være med helt inn når du skal til gynekolog og sånn. Da har jeg nektet å gå inn og sagt at jeg vil bli kjørt tilbake.”

(Jeg spør om det har hendt at de har kjørt tilbake):

”Ja, det var en gang på X sykehus. Det er ikke bare meg dem har gjort sånn med, det er andre jenter også det har hendt med.”

(Jeg spør om det har hendt at legen har jaget politiet ut):

”Gynekologen ja, og så en gang jeg skulle undersøke brystet mitt. Det holder med at legen skal titte, ikke dem og. Og dem har ikkeno' der å gjøre, tror ikke det er noen som hopper ut fra femte etasje, det er jo så høyt, så da hopper du rett ned i asfalten. Det pleier å være de samme legene du går til.

Det er jo forskjell på politiet også, det er jo noen som respekterer at dem må stå utafør døra, men så er det noen som absolutt skal være med helt inn.”

(Jeg spør om legene også nekter å ha politiet til stede, selv om politifolkene absolutt vil være til stede):

”Ja, legen er med på å nekte dem. Det er noen som blir ganske sure og sånn, men de må godta det, ellers må de bare kjøre oss tilbake.”

Ut ifra det kvinnene forteller, kan det virke som at det delvis kommer an på legen og delvis an på kvinnene selv, hvorvidt politiet får være til stede under undersøkelser eller ikke. En kvinne sier at det går an å nekte, men hun refererer kun til en konkret episode, når jeg spør om det har hendt noen gang at hun har nektet å la seg undersøke, og blitt kjørt tilbake. Det skal antakelig mye styrke til for å gjennomføre en slik protest, og som vi ser, har ikke kvinnen i det første eksemplet over forsøkt å nekte noen gang.

Bruk av fysisk makt

Temaet fysisk maktmisbruk dukket opp i en del av samtalene. Det ble ikke stilt noe direkte spørsmål som gikk på bruk av fysisk makt fra politiets side, men når

kvinnene ble spurt om de hadde opplevd noe spesielt som de husket, fortalte noen at de hadde vært utsatt for fysisk maktmisbruk. I tillegg kom kvinnene inn på temaet når de snakket om politiets behandling av dem selv i forhold til mennene, slik sitatet nedenfor er et eksempel på.

”Jeg har aldri blitt slått, aldri fått juling av dem, men det er klart det er forskjell på dem. Men jeg har aldri fått juling av snuten. Jeg tror nok kanskje jeg hadde fått juling, hvis jeg hadde vært gutt en del ganger. Jeg tror det er positivt å være jente på den måten.”

Denne jenta forteller videre at hun har sett politiet banke opp guttene i gjengen, og at hun slipper selv om hun opptrer likedan. Det dominerende inntrykket er imidlertid at kvinnene ikke opptrer på samme måte som mennene. De sier selv at guttene er tøffere og råere, og får derfor tøffere behandling også. Om seg selv sier jentene at de er *stille og rolige*, og noen forklarer sin egen opptreden med at det ikke er noen vits i å gjøre motstand – *slaget er tapt på forhånd*. Noen gir også uttrykk for at de har forandret opptreden med årene, fordi de har lært at det ikke *lønner seg* å provosere.

Selv om disse svarene forklarer hvorfor hver enkelt av jentene opptrer slik hun gjør, kan de ikke forklare at det faktisk finnes kjønnsforskeller. Det finnes helt sikkert også gutter som er stille og rolige av natur, og guttene har nok også erfart at det ikke nytter eller lønner seg å gjøre motstand mot politiet. En viktig del av forklaringen ligger antakelig i at gutter og jenter sosialiseres ulikt, og at det stilles forskjellige forventninger til de to kjønn (dette er utdypet nærmere i kap. 12 i min hovedfagsavhandling).

Elleve av kvinnene forteller at de har opplevd uforholdsmessig bruk av fysisk makt fra politiet. I tillegg forteller fire at de har vært vitne til episoder der andre kvinner har fått hardhendt behandling. Flere av kvinnene gir uttrykk for forbauselse over at politiet bruker fysisk makt mot kvinner, og da spesielt mot kvinner som åpenbart er fysisk underlegne. En av kvinnene sier:

”Men dem går jo faktisk på jenter’ det er flere som har fortalt at dem går løs på jenter.”

Nedenfor siterer jeg en annen kvinne som forteller at hun ikke selv har opplevd å få juling av politiet, men derimot har hun vært vitne til en episode som hun reagerte kraftig på.

”En gang jeg gikk i byen sammen med ei venninne som var gravid, hu hadde stor mage, så kom de og la henne ned og dunka hue hennes i bakken og slår og dæljer løs på’ a skikkelig. De mente at de hadde sett at hu hadde solgt noen poser. De slo’ a så hu ikke skulle få svelge de posene hu hadde igjen. De var ju på lang avstand fra der vi sto. Da blei jeg skikkelig forbanna, for hu hadde svær mage som de kunne se på lang avstand. Hu hadde ikkeno’ i munnen, det var bare noe som dem innbilte

seg, dem sto jo langt unna, så det var så idiotisk. Det synes jeg var så spesielt med hu med den store magen.”

Det uforholdsmessige i styrkeforholdet kommer fram i flere av situasjonene som kvinnene beskriver, og nedenfor tar jeg med et par eksempler som viser dette.

”En gang fik jeg skikkelig juling av fire stykker. Jeg er rappkjefta og sånn. Jeg ble først putta inn på en celle, så ble jeg flytta til en annen celle – jeg maste vel. De sa at hvis jeg ikke oppførte meg penere, skulle jeg få merke det. Jeg ble dratt gjennom gangen, vet ikke hvor på Politihuset den andre cella var, det var vel isolatcelle det også, men den hadde en jernboltdør, ikke vanlig gitterdør. Jeg ble slått i den andre. Jeg hadde ikke brukt fysisk vold. Jeg fikk masse merker og sånn, ikke noe alvorlig skade. Jeg slapp ut tidlig på morran dagen etterpå. Jeg hadde så jævlig vondt for å trø på det ene beinet, jeg får bestandig vondt i hue når jeg har blitt slått. De slo mest rundt mageregionen, sparka en del mot samme sted også. Noen holdt meg, de slo ikke alle fire på en gang.”

”Jeg har fått bank av en kvinnelig politi en gang, jeg husker ikke så veldig detaljert, for det er mange år siden. Jeg blei arrestert sammen med en hel gjeng andre mennesker på X, det var en sånn opprydning, de hadde razziaer og tok med seg en del folk. Jeg hadde vel vært spydig, så det endte med at jeg fik en del juling. Det var flere stykker som holdt meg mens hun tok et papirhåndkle med såpe på og gnei inn i ansiktet mitt, og så fikk jeg flere slag, og så tok hun kvelertak på meg. Det var fire menn som holdt. Det var bare henne som slo, det var vel hun som var den mest aggressive. Hun stoppa når hun mente at jeg hadde fått nok. Jeg mener å huske at det var hun jeg var spydig mot. Jeg hadde bloduttredelser på hele kroppen, spesielt på halsen og overkroppen.”

Hva kan vi si om måten politiet behandler kvinnene på i disse og lignende eksempler, uten at vi ved hvordan kvinnene har opptrådt selv?

La oss først se hva kvinnene sier selv om egen atferd. Det er et gjennomgående trekk at kvinnene forteller at de har vært ”rappkjefta” og spydige. Vanlige utsagn er:

”Det er vel jeg som har vært litt sløv i kjeften først, tenker jeg.”

”Den eneste gangen jeg kommer på, men da hadde jeg vært litt sprø sjøl og . . .”

Disse formuleringene forteller oss at kvinnene ser sin egen delaktighet i situasjonene. Flere av kvinnene sa at de så på det som naturlig å vise aggressivitet og ”slenge med leppa” i konfliktsituasjoner med politiet. Hvorvidt aggressjonen også gir seg fysisk utslag i noen situasjoner, er det umulig å vite noe sikkert om. En av kvinnene forteller selv at hun tar igjen og bruker fysisk makt. En kan ikke se bort ifra at dette også gjelder andre kvinner i mitt materiale. Når en skal vurdere forholdsmessigheten i politiets reaksjoner, er det viktig å huske at også kvinner kan opptre truende og utgjøre en reell fysisk trussel i en gitt situasjon, og da spesielt i situasjoner der flere, f. eks. en gjeng er involvert.

Politiets atferd i flere av episodene som kvinnene beskriver, kan likevel sies å ikke stå i forhold til det vi kan forestille oss at jentene kan ha bidratt med av provokasjoner og aktiv fysisk motstand selv. For det første er politifolkene i klart flertall i flere av situasjonene, og i noen av episodene er det noen som holder jenta fast, mens minst en person er fri til å slå. I to av tilfellene blir jentene flyttet fra celle til celle. Jentene har ingen muligheter til å øve aktiv motstand mens de blir slått, og de kan derfor ikke ha utgjort en fare eller trussel lenger.

For det andre foregår mange av episodene inne på politistasjonen, der jentene er alene mot to eller flere politifolk. Det betyr at situasjonen ikke inneholder uforutsigbare eller ukontrollerbare elementer, slik f. eks. en gatesituasjon ofte gjør.

Som jeg var inne på i innledningen, har politilitteraturen fokusert mye på politiyrkets farlighet og utsatthet. Det er som vi også har sett i de foregående avsnittene, helt andre problemstillinger og innfallsvinkler som springer en i møte, når en gjør en undersøkelse med bare kvinnelige informanter. Bedømt utfra vanlige *mellommenneskelige standarder*, er det snakk om en *overreaksjon* fra politiets side. Politiets bruk av fysisk makt overfor en del av mine intervju-personer, ser ut til å ha karakter av *avstraffelse* pga. provoserende opptreden, og som sådann henleder den oppmerksomheten mot politiets evne til å takle stress og ytre press. I likhet med en del andre yrkesgrupper (dykkere, flygere) er dette en del av politiets hverdag, og siden det vil fortsette å være det også i framtiden, blir det viktig å finne fram til metoder som kan dyktiggjøre politifolkene til å takle og leve med denne virkeligheten.

Når kvinner har makt over kvinner!

Et spørsmål som fremsto som spesielt interessant å få belyst, var hva slags erfaringer kvinnene hadde hatt med kvinnelig politi. På dette området er det svært lite å finne i politilitteraturen som stort sett setter fokus på forholdet mellom politiet og det mannlige klientellet.

Det har blitt fremhevet at kvinnelig politi har mye positivt å tilføre politiyrket og politikulturen. Spesielt har man vært opptatt av at kvinners fysiske underlegenhet vil føre til at alternative strategier for konfliktløsning tas i bruk (Hedberg, 1985, Støkken m. fl., 1974). Det har også vært hevdet at kvinner har vist seg flinkere enn menn til å takle og roe ned opphete situasjoner, fordi de provoserer mindre. Kvinner er også sjeldnere innblandet i situasjoner, der politiet har fått klager fra allmenheten (Adler, 1985, Hedberg, 1985, kap. 3 om rapporter fra USA). Et sentralt spørsmål her blir om kvinnelige politifolk opptrer anderledes enn mannlige, fordi de har en annen innstilling til sitt arbeid, eller fordi de reelt sett ikke har noe valg i den enkelte situasjonen. Noe av svaret på dette spørsmålet vil være å finne i situasjoner der politikvinnene er jevnbyrdige,

spesielt fysisk sett, med klientellet, slik som tilfellet er i noen av situasjonene i dette materialet.

Sett under ett, hadde mine intervjupersoner relativt lite erfaring med kvinnelig politi, men ti stykker hadde en mening om hvordan de synes at kvinnene var i forhold til mennene. I tillegg hadde to av jentene opplevd kvinnelig politi i situasjoner som de fortalte om, uten at de uttalte seg generelt om hva de synes om dem.

1. "De er mer menneskelige".

Tre jenter mener at politikvinnene er bedre enn politimennene, og en av dem begrunner dette slik:

"Politikvinnene er mer menneskelige enn mannfolkene er. De oppfører seg bedre, ikke så grove i munnen. De hører litt mere på deg. Politikvinnene behandler også gutta bedre."

En annen svarer slik:

"Det er noen kvinnelige konstabler som er ganske fine, de er mer menneskelige. Du vet politiet, de fokker hverandre opp hele tida, at en slask er en slask. Det er lettere å snakke med kvinnelige snuter."

Som vi ser, poengterer begge disse jentene at politikvinnene er mer menneskelige enn sine mannlige kolleger, og dette synet gir støtte til det som er sagt her om kvinner i politiyrket.

2. "De misbruker stillingen sin, de og".

De tre som ikke synes at det er noen forskjell på kvinnelige og mannlige politifolk, vektlegger negative sider ved politikvinnene, som f. eks. denne kvinnen som sier:

"Politikvinnene er likadan. Hvis du ikke sier det de vil ha deg til å si, behandler de deg deretter."

En annen kvinne sier:

"De er noen sleipe fan. De er ikke verre, men det blir så og si det samme. De skal leve opp til mannfolkene, og de misbruker stillingen de og."

Denne kvinnen har utvilsomt rett i at også politikvinner kan misbruke stillingen sin, siden kvinnene gir flere eksempler på at så skjer i mitt materiale. I minst tre av eksemplene på fysisk maktbruk fra politiets side, finner vi en politikvinne i en meget aktiv rolle. Politikvinnene er altså ikke bare til stede som tilskuere eller som medhjelpere i situasjoner, der det brukes fysisk magt overfor kvinner.

I et av eksemplene i forrige avsnitt, så vi at det var politikvinnen som slo,

mens mennene holdt jenta. Kvinnen forteller også at det var politikvinnen hun selv hadde vært spydig mot, og i dette utsagnet kan det hende det ligger en viktig ledetråd til å forstå hvorfor noen av mine intervjupersoner synes politikvinnene er verre enn politimennene.

3. "Stort sett er de kvinnelige verst!"

Fire jenter mener at kvinnelig politi er verre enn mennene, og jeg tar med alle fires utsagn her, fordi deres begrunnelser er av spesiell interesse.

Nr. 1:

"Dem synes jeg er verre. Dem skal liksom vise makta si mer; "her er det jeg som bestemmer". Jeg merka det på den luftturen, det var en kvinnelig og en mannlig, men det var henne som bestemte hvor vi skulle kjøre, og nå hadd'a sola på seg og sånn. På apoteket, så måtte hu trå fram og si at "nå er det her", akkurat som jeg ikke kunne si det selv. Hu sto rett bak meg hele tida, mens dem andre (politifolk som har vært med før), har satt seg ned og venta og vist liksom mer sånn høflighet vil jeg si."

Nr. 2:

"Enkelte er ekstremt jævlige uansett, verre enn de mannlige. Det er den holdningen dem har; "her er det jeg som bestemmer". Jeg har aldri treffe dem alene."

Nr. 3:

"Åtti prosent er egentlig værre. Ja, det er mange jævlige blant de mannlige og, men stort sett er de kvinnelige verst. De skal liksom visa at det er "vi som har makta". Selvfølgelig er det mange blant mennene også, men mere blant kvinnene. De prøver etter beste evne å opptre som menn. Der er noen unntak."

(Jeg spør om hun har mye erfaring med politikvinner):

"Ja, jeg har møtt mange kvinnelige betjenter."

Nr. 4:

"Jeg synes dem er de verste. Ihvertfall på X. Det går ikke an å prate med dem, du er bare et null, liksom. Dem liker å vise at "vi er politi". Dem liker jeg ikke i det hele tatt!"

(Jeg spør hvorfor kvinnene er sånn):

"Nei kanskje at vi er jenter. Jeg har fått inntrykk av at dem er mer sånn mot jentene, tøffe, og måten å snakke på."

Alle fire legger vekt på at politikvinnene skal vise at det er de som bestemmer og har makten, at de har et *markeringsbehov*. En av dem sier også at hun har fått inntrykk av at det er spesielt overfor jentene, at politikvinnene markerer sin autoritet.

Innledningsvis stilte jeg spørsmålet om de kvinnelige politifolkene opptre anderledes enn politimennene, fordi de har en annen innstilling til arbeidet sitt, eller om de gjør det fordi de reelt sett ikke har noe valg overfor en fysisk over-

legen motstander. De eksemplene som er gitt her, tyder på at politikvinnene viser sin autoritet, både fysisk og verbalt, *fordi* de står overfor kvinnelig klientell. Antakelig ligger en del av forklaringen på disse politikvinnenes opptreden i at de har et behov for å markere seg pga. *jevnbyrdigheten* i situasjonen. Det som skjer i disse situasjonene, kan sammenlignes med det som skjer i situasjoner, der politimenn står overfor mannlig klientell og velger konfrontasjonslinjen i stedet for en mer meglende og argumenterende linje, slik politikvinnene synes å gjøre.

Noe av forklaringen finner vi også i det som et par av intervjupersonene hevder; nemlig at politikvinnene skal forsøke å *leve opp til* og opptre som sine mannlige kolleger.

En av dem som har studert forholdene for kvinner i politiyrket, er Gunilla Cedermark Hedberg (1985), og siden hennes studie er fra Sverige, er den av spesiell interesse her. Hun peker på at et internasjonalt problem er at det mangler en arbeidsanalyse for politiyrket. Slik det fungerer i dag, er det politimennene som har skapt yrkesnormene, d. v. s. politiyrket er formet i *mannens bilde*. Fysisk styrke er en av de viktigste yrkesnormene, og kvinner blir derfor sett på som uegnede for politiyrket. At politiyrket oppfattes som et typisk mannsyrke, kommer også klart til uttrykk i studier av politikulturen (Solberg, 1987). Politikulturen preges av maskuline verdier, og mange politimenn har et svært tradisjonelt syn på kjønnsroller. De møter kvinnelige kolleger med skepsis, og noen viser også direkte motvilje mot å samarbeide med dem. Skepsisen smitter også over på kvinnene selv, og det har vist seg at både kvinner og menn foretrekker mannlige patruljeringspartnere, men mange kvinner ser det også som en fordel å operere alene (Hedberg, 1985 kap. 3).

Kvinnene møter motstand og skepsis, både når de opptrer på egne premisser, og når de opptrer på mennenes. I det siste tilfellet er det politimennenes oppfatninger av hvordan kvinner skal være, som slår ut. Samtidig anses de som upålitelige i forhold til krisesituasjoner, fordi mennene tror fysisk styrke er avgjørende i slike situasjoner.

Kvinner slutter i politiyrket pga. de holdninger som møter dem i politiet og pga. den normkonflikten de utsettes for. Hedberg sier at det er to måter kvinnene kan løse normkonflikten på, og begge har negative konsekvenser. Den ene er å *tilpasse seg* den gjeldende yrkesnormen, d. v. s. den maskuline, og gå inn i den mannlige kjønnsrollen. Den andre er å *trekke seg ut* av denne typen politiarbeid. De kan velge andre arbeidsoppgaver eller slutte. I Sverige er en viktig årsak til at kvinner slutter, at de settes til oppgaver som menn ikke ønsker, og som anses for passende for kvinner (Hedberg, 1985 kap. 10).

Empirien om kvinner i politiyrket har vist at kvinner kan fungere like bra i yrket som menn, men mennenes *holdninger* til dem er en viktig faktor for hvordan de fungerer.

I tillegg til de to forklaringene som er redegjort for her, *markeringsbehov overfor jevnbyrdige* og *ønske om å leve opp til mannlige kolleger*, vil jeg se på et par andre forklaringer som ikke nevnes av jentene selv. Den ene fordi den har med jentenes egen måte å omtale temaet kvinnelig politi på.

De fire jentenes *antipati* for kvinnelige politifolk, kom tydelig fram, når de snakket om dem. De mislikte helt klart at det var kvinner som viste sin autoritet på denne måten. Dette kan enten skyldes at de var blitt *skuffet i forhold til sine forventninger* om hvordan politikvinner skulle være, eller at de rett og slett *ikke kunne godta* at kvinner opptrer på samme måte som menn, d. v. s. at kvinnene er autoritære og selvsikre.

Motsatt kan det tenkes at politikvinnene som disse kvinnene har møtt, har behandlet dem dårlig, fordi *politikvinnene misliker* at kvinner opptrer som menn, d. v. s. at de begår lovbrudd, bruker stoff, viser aggressivitet og er tøffe.

Mine data gir ikke grunnlag for noen konklusjoner omkring forholdet mellom politikvinner og kvinnelig klientell. Jeg kan bare antyde at det er mulig, at det hersker *en spesiell gjensidig antipati* mellom kvinnene, og at det kan ha sammenheng med sider ved deres *yrkes- og miljøtilhørighet*, som ser ut til å ha visse felles trekk. Både politikvinnene og mine intervjupersoner ser ut til å tilhøre mannsdominerte miljøer og tar avstand fra visse trekk ved sin egen kjønnsrolle som ikke passer inn i et maskulint miljø.

Det er behov for mer kunnskap på dette området, men antakelig er dette et av de områdene som krever spesiell omtanke ved valg av tilnæringsmåte.

Adresse: Berit Vegheim,

Institutt for kriminologi. Universitetet i Oslo.

Litteraturliste

- Adler, Frede: Sisters in Crime. Waveland Press Inc. Prospect Heights. Illinois, 1985.
- Andenæs, Johs.: Politivold, politifolk og den falske lojaliteten. Artikkel i *Fra Spredte Felter*. Tanum. Oslo, 1982.
- Andenæs, Johs.: Norsk straffeprosess. Bd. 2. 1987.
- Bratholm, Anders: Politivold, Tano A/S. Oslo, 1986.
- Bratholm, Anders: Politiovergrep og personforfølgelse. Tano A/S. Oslo, 1987.
- Campbell, Anne: Girl delinquents. Oxford: Basil Blackwell. 1981.
- Campbell, Anne: The Girls in the Gang. Oxford: Basil Blackwell. 1984.
- Carlen, Pat: Criminal Women. Polity Press. Cambridge, 1985.
- Carlen, P. & Worrall, A. (Eds.): Gender, Crime and Justice. Open University. London, 1987.
- Datesman, Susan K. & Scarpitty, Frank R.: Unequal Prosecution for Males and Females in the Juvenile Court. I Datesman, S. & Scarpiti, F. (Eds.): *Women, Crime and Justice*. Oxford: Oxford University Press. New York, 1980.

- Feinman, Clarice: *Women in the Criminal Justice System*. Praeger Publisher. New York, 1986.
- Finstad, Liv & Gjetvik, Anne Lise: *Varetektsfanger forteller*. Universitetsforlaget. Oslo-Bergen-Tromsø, 1980.
- Giertsen, Hedda: *Egne og andres standarder. Utlendings møte med politi og rettsvesen – erfaringer og forståelsesmåter*. KS-serien nr. 1–90. Institutt for kriminologi og strafferett.
- Hanmer, J., Radford, J. & Stanko, E. (Eds.): *Woman Policing and Male Violence. International Perspectives*. Routledge, 1989.
- Haugen, Aasmund: *Oss menneskeforaktere imellom*. Oktober Forlag. Oslo, 1982.
- Hedberg, Gunilla Cedermark: *Kvinnor och män i polisutbildning. Polissystemets reaktioner på en økad andel kvinner i polisyrket*. Stockholm, 1985.
- Heidensohn, Frances: *Woman and Crime*. Macmillan Education Ltd. 1985.
- Koch, Henning: *Om politivoldens grænser*. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. 1982 a. S. 243–255.
- Koch, Henning: *Politiforskning i Norden*. Kriminalistisk Institut. Stencilserie nr. 17. København, 1982 b.
- Koch, Ida & Jensen, Kirsten: *Kvinder i fængsel*. Rapport 1, 11 og 111. Stenciler. Københavns Universitet, 1987–81.
- Lorentzen, Håkon: *Vold fra og mot politiet*. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. 1984. S. 233–248.
- Lov av 17. juli 1953 nr. 14: *Om barnevern* (Barnevernsloven) med endringer, sist ved lov av 12. juni 1987 nr. 70.
- Lov av 12. desember 1958 nr. 7: *Om Fængselsvesenet* (Fængselsloven) med endringer, sist ved lov av 12. juni 1987 nr. 70.
- Lov av 31. mai 1900 nr. 5: *Om Løsgjænger og drukkenskap* (Løsgjengerloven) med endringer, sist ved lov av 18. desember 1987 nr. 97.
- Lov av 22. mai 1981 nr. 25 *Om rettergangsmåten i straffesaker* (Straffeprosessloven) med endringer, sist ved lov av 8. juli 1988 nr. 70.
- Lov av 24. juni 1915 nr. 5: *Lov om kontroll med post- og telegraf Forsendelser og med telefonsamtaler*.
- Lov av 17. desember 1976 nr. 99: *Midl. lov om adgang til telefonkontroll ved etterforskning av overtredelser av narkotikalovgivningen*. (Gjelder fram til juni 1992).
- Lund, Vibeke: *Politiets forhold til kvinnemishandling*. Hovedoppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi og strafferett, våren 1989.
- Morris, Allison: *Women, Crime and Criminal Justice*. Oxford: Basil Blackwell. 1987.
- Morris, A. & Gelsthorpe, L. (Eds.): *Women and Crime*. Papers presented to the Cropwood Round Table Conference, december, 1980. Institute of Criminology. Cambridge University, 1981.
- Naffine, Ngaire: *Female Crime. The Construction of Women in Criminology*. Allen and Unwin. Australia, 1987.
- Nordhus, Gunnar & Vogt, Edvard: *Volden og dens ofre*. Cappelen, Oslo, 1981.
- NOU 1988: 37 Ny fængselslov. Politilinstruksenl.

Politivoldrapporten. Rapport om politivold fra utvalget til å undersøke forekomsten og arten av politivold m. v., oppnevnt av Justisdepartementet 27. oktober 1981. Universitetsforlaget. Oslo, 1982.

Påtaleinstruksen.

Radford, Jill: Women and Policing: Contradictions Old and New. I Hanmer, J. m. fl. (Eds.): *Women Policing. International Perspectives*. Routledge, 1989. S. 13–45.

Rostvåg, Catherine E.: Politivold – et utslag av dårlige holdninger? I lov og rett 1987. 4 s.

Skolnick, Jerome H.: *Justice without Trial; Law Enforcement in Democratic Society*. New York, 1975.

Solberg, Stein Roar: Hva og hvem er "politiet"? Oslo-politiets ordensavdeling i et sosialiseringsperspektiv. Hovedfagsavhandling i kriminologi. Institutt for kriminologi og strafferett. Universitetet i Oslo, 1987.

Smart, Carol: *Women, Crime and Criminology*. Routledge and Kegan Paul. London, 1976.

Statistisk oppgave over antall kroppsundersøkelser for årene 1983–89. Kilde: Riksadvokatens kontor.

Støkken, Anne Marie m. fl.: *Politiet i det norske samfunn*. Universitetsforlaget. Oslo, 1974.